

Menová reforma – Československo - 1953

Autor: **Ing. Pavol Boleček** – www.zlate-tehly.sk

Písal sa piatok, 29. mája 1953. Ľudia normálne ráno nastúpili do svojich zamestnaní a pracovali ako každý pracovný deň. Večer, respektíve počas dňa si každý nakúpil a vybavil všetko, ako mal. Obchody totiž v tých časoch boli otvorené len do 18:00.

Po tomto dni nastala sobota – 30. mája. Kto pracoval na smeny, v ten deň normálne nastúpil do práce. Ostatní si užívali bežnú voľnú sobotu. Obchody boli otvorené v sobotu len do 12:00, prípadne do 13:00, a v nedeľu boli všetky zatvorené. Večierky neexistovali. Od soboty obeda až do pondelka rána bežní ľudia relaxovali a užívali si víkend.

Nikto ani netušil, čo sa v nasledujúcich hodinách udeje... Všetko bolo uchovávané a organizované v maximálnej tajnosti. (Samozrejme si môžeme predstaviť, že pár vyvolených zrejme o celej akcii vedelo a podľa toho sa aj pripravilo. V Spojených štátoch amerických je také trestným činom zvaným „Insider Trading“ a občas za to ide aj niekto za mreže. Bohužiaľ však, veľa vyvoleným Insider Trading využíva a nikdy za to nejde sedieť a to rovnako u nás, ako aj Spojených štátoch, ako aj v iných krajinách či už na východ, alebo na západ od tej našej...)

Ale vráťme sa späť k nášmu príbehu. Píše sa 30. máj 1953 (sobota) poobede a všetky obchody sú už zatvorené...

Výroba peňazí prebiehala v Sovietskom zväze - od 17. novembra 1952. (Pre mladšie generácie, ktorým tento štát nič nehovorí, je to dnešné Rusko s ďalšími 15 zväzovými republikami – v dnešnej dobe viac či menej samostatnými štátmi).

Vlak s novou československou menou bol podľa dohody pripravený na železničnej stanici Mukačevo (mestečko na Ukrajine, cca 50 km od vtedajších československých, dnes slovenských hraníc). Tento vlak bol prevzatý 24. mája 1953 predstaviteľmi československej vlády, respektíve, s najväčšou pravdepodobnosťou predstaviteľmi Československej národnej banky. Celá dodávka obsahovala 120 nákladných vagónov. Celková hodnota nákladu v novej mene bola 6 816 500 000 Kčs (Korún československých), z toho 60,5 miliónov v minciach. Celý náklad mal okolo 16 ton. Mince boli tajne razené v Leningrade a papierové peniaze v Moskve. Sovietska strana odovzdala československej aj všetky razidlá, a to jednak pre papierovú peniaze, ale aj mince. Takže v prípade potreby ich bolo možné dotlačiť na našom území. Pripravené množstvo však bohato postačovalo pre zrealizovanie menovej reformy ako aj pre nasledujúce mesiace.

Bola sobota 30.5.1953, niečo po 17:00, keď vláda oficiálne oznámila menovú reformu. Menová reforma bola vyhlásená rozhlasom a podrobné vysvetlenie sa občania dozvedeli zo zvláštneho vydania dennej tlače v nedeľu 31.5.1953.

Ako som už spomenul, obchody boli v tej dobe otvorené v sobotu len doobeda. Kto o chystanej menovej reforme nemal ani tušenia, nemal šancu zachrániť ani časť svojich úspor tak, že by za svoje peniaze nakúpil nejaký tovar. (Pripomeňme si tiež, že v období po druhej svetovej vojne a nikdy predtým nebolo v obchodoch toľko tovaru a nebol tak prístupný, ako ho máme prístupný teraz...)

Policiajné zložky, armáda a aj ľudové milície boli uvedené do stavu pohotovosti. Samozrejme, že nikto z vtedajších príslušníkov nevedel z akého dôvodu. V sobotu, 30. mája, len 3 hodiny pred oficiálnym oznámením menovej reformy bola na zrazoch ľudových milícií prečítaná správa ÚV KSČ (Ústredný výbor Komunistickej strany Československa), v ktorej vyzývali príslušníkov Ľudových milícií k ochrane výdobytkov socializmu, k boju proti narušiteľom našej socialistickej vlasti a bla bla bla...

Konverzný kurz bol stanovený na 5:1. Takže 5 korún starej meny sa rovnalo 1 korune novej meny. V takomto pomere boli prevedené všetky mzdy, dôchodky a ceny tovaru. Pri potravinách boli navyše stanovené úplne nové ceny – štátom diktované fixné ceny potravín. Zároveň však bol zrušený prídellový systém na potraviny.

Pre tých, ktorí by nevedeli, do roku 1989 boli všetky ceny, takže aj ceny potravín, ale aj cena benzínu či spotrebného tovaru vo všetkých obchodoch rovnaké. A to na celom území vtedajšieho Československa, čiže v každom meste či dedine, v Čechách či na Slovensku – rovnaká mena, rovnaká cena. Takže vlastne neexistovala konkurencia medzi jednotlivými obchodmi. Tie boli aj tak všetky štátne, takže vlastne konkurencia ani nemusela byť. Volalo sa to „maloobchodná cena“ a táto bola zväčša vytlačená už priamo na obale. Pre vykreslenie situácie v Československu však dodajme, že v osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia boli československé obchody v porovnaní s inými socialistickými štátmi pomerne dobre zásobované. Aj keď sa niektoré „exkluzívne“ tovary, ktorými boli napríklad aj bicykle, rádiá či televízory, pomerne ťažko zháňali – nazývali sme to „úzký profil“ alebo „úzkoprofilový tovar“ a nakoľko sa takýto tovar veľa krát dal zohnať len cez známych, pospolitosť ľudí používal aj výraz „podpultový tovar“. Toto však bol skôr slangový názov a takéto konanie, aj keď bolo pomerne bežné, oficiálne nebolo veľmi zviditeľňované a zrejme bolo zčasti aj protiprávne. Ostatné krajiny socialistického tábora však na tom boli omnoho horšie, ich obchody zivali prázdnotou a bežné boli aj prázdne regály. Pri návšteve ich občanov u nás si títo pripadali podobne, ako keď niekoľko šťastlivcov z Československa, ktorí dostali takzvaný „devízový prísľub“ a dostali sa „na západ“ – v tých časoch to najčastejšie bolo Západné Nemecko či Rakúsko. Pre úplnosť však dodajme, že v niektorých socialistických krajinách bol oficiálne či neoficiálne povolený či tolerovaný aj čierny trh, či určité drobné formy súkromného podnikania. V Poľsku či Maďarsku na „bľšom trhu“ ste dostali kúpiť napríklad aj nejaké zaujímavé tričko, rifle či nejaký elektrospotrebič, ktorý v našich zemepisných šírkach nebol práve v obchodoch.

Vráťme sa ale späť do roku 1953...

Ten kto nemal žiadne úspory, toho sa menová reforma prakticky nedotkla. Horšie na tom boli tí, ktorí určité úspory mali. 300 starých korún mu bolo vymenených v pomere 5:1, čiže dostal 60 nových korún. Všetky peniaze, ktoré mala dotyčná osoba už nad spomínaných 300 starých korún, mu bolo vymenených v pomere 50:1. To znamená, že za ďalších 300 korún mu už dali len 6 korún v novej mene. Limit 300 korún sa vzťahoval aj na mince, čo bol určitým spôsobom precedens, nakoľko v predošlých menových reformách (roky 1939 až 1945) sa reforma vzťahovala vždy len na papierovú menu a kto mal v zásobe mince, na tie sa predošlé menové reformy nevzťahovali.

Pripomeňme, že priemerný plat v Československu tesne pred menovou reformou v roku 1953 bolo 4000 až 5000 korún. Ťažko si predstávime, že by niekto mal v úsporách menej ako 300 starých korún. Ak mal teda niekto odloženú jednu priemernú mzdu – cca 5000 Kčs, dostal v novej mene: $300/5 + (5000-300)/50 = 60 + 94 = 154,-$ nových Kčs.

Čo sa týka transakcií odoslaných cez poštu, do soboty obeda dňa 30.5.1953 dorazili v pondelok a neskôr v pomere 50:1. Takže ak ste tesne pred oznámením menovej reformy poslali svojmu známemu, či sami sebe povedzme 5000 starých korún, v pondelok a neskôr dorazilo 100 Kčs.

Celá menová reforma prebiehala do štvrtku 4. júna (samozrejme toho istého roku). Takže keď berieme do úvahy, že „vypukla“ 1. júna, tak trvala presne 4 dni. Počas týchto 4 dní si ľudia museli vymeniť peniaze a to v oficiálnych výmenných centrách. Takže je samozrejmé, že si ľudia na svoju výmenu museli vystáť asi nie príliš krátku radu. Počas týchto štyroch dní platili zároveň aj staré peniaze. Pri všetkých platbách však bol používaný pomer 50:1. To znamená, že menová reforma bola vlastne v pomere 50:1, aj keď oficiálne bola vládou propagovaná ako pomer 5:1.

Čiže úspory sa vlastne krátili v pomere 50:1, ale ceny, platy a dôchodky sa menili v pomere 5:1. Takto sa vlastne štát veľmi elegantným spôsobom zbavil úspor jednotlivých občanov. A to úspor jednak v bankách, ako aj úspor doma „v pančuche“...

Aby sme však vtedajšiemu štátu úplne nekrivdili, spomeňme aj, že vklady v bankách boli zamieňané v nasledujúcom pomere: Prvých 5000 Kčs vám zamenili v pomere 5:1. 5001 až 10 000 bolo zamenených v pomere 6,25:1. 10 000 až 20 000 pomer 10:1; 20 001 až 50 000 pomer 25:1; od 50 001 vyššie sa používal pomer 30:1.

Aby to nebolo až také jednoduché, veď prečo by to štát občanovi nejako zjednodušoval, v takomto pomere sa prepočítali iba vklady zrealizované do banky do 15.5.1953. Pre všetky ostatné vklady, čiže vklady realizované medzi 16.5 (sobota) až 31.5. (čiže presne dva týždne), sa použil prevodný pomer 50:1. Na druhej strane, je to aj pochopiteľné... Štát a celý systém sa tak bránil pred tými, čo sa o menovej reforme dozvedeli na poslednú chvíľu, resp. tesne pred ňou (ak by náhodou „presiakli“ nejaké informácie...).

5.6.1953 prestali platiť všetky papierové a aj kovové peniaze z predošlého menového systému. Kto mal peniaze doma v ponožke, alebo zabudnuté niekde v šuplíku, mal jednoducho smolu. Toto bol tiež obrovský precedens, nakoľko v našich zemepisných šírkach spätne až do stredoveku zakaždým bolo určité obdobie, kedy fungovali obidve meny – stará a aj tá nová. Pri všetkých menových reformách!!! Aj počas prvej a druhej svetovej vojny a spätne až do stredoveku, keď akékoľvek menové systémy iba vznikali.

Aký bol pomer meny držanej vo vreckách a pančuchách obyvateľstva k mene uloženej v bankách, nám nie je aktuálne známe. Verím však, že aktuálna vláda, rovnako ako všetky vlády predtým aj potom, brali toto do úvahy a príslušné rozhodnutie podľa toho upravili. A môžeme len hádať, či v prospech „štátu“, alebo v prospech občana...

Po menovej reforme bol stanovený aj pomer krytia československej koruny zlatom a to 1 Kčs = 0,124426 gramu. Tento prepočet bol však používaný najmä na prepočet jednotlivých mien v socialistickom tábore. Jedna unca zlata (používa sa skratka Oz = 31,1035 gramu) teda vychádzala podľa tohto prepočtu na približne 250 československých korún.

Ak by sme použili tento prepočet a brali, že rovnaká koruna prežila až do roku 1989 a potom slovenská koruna po roku 1993 bola nástupníkom československej koruny (ak ma pamäť neklame, po rozdelení Československa v roku 1993 bol prepočet 1:1) a po prechode na EURO sa použil prepočet 30,126 SKK za 1 EUR, tak by nám vyšlo, že podľa oficiálne stanoveného kurzu zlata v Kčs v roku 1953 jedna unca zlata stála 8,04 EUR.

Len dodám, že v tomto čase (marec 2017) vás 1 unca zlata vyjde na cenu okolo 1100 EUR.

A spomeňme, že doteraz najvyššia cena zlata v eurách bola v septembri 2012, keď sa pohybovala okolo 1400,- EUR za 1 Oz.

Z tohto prepočtu môžeme vidieť, aká bola inflácia prepočítaná na jednotku zlata medzi rokmi 1953. Vtedy bola cena okolo 8 EUR za 1 Oz a dnešná hodnota je cca 1100 EUR. Z toho vidíme, že definitívne prehral občan, ktorý si šetril v miestnej mene. Nehovoriac o tom, že nezamenené peniaze zostali ako zaujímavé farebné papieriky, nad ktorými sa môžete nostalgicky vytešovať alebo plakať, no rozhodne si za ne už nemôžete nič kúpiť.

Z uvedeného jasne vyplýva, že vyhral ten, ktorý si svoje úspory uchovával vo vzácnych kovoch. (Samozrejme, berme do úvahy, že až na malé výnimky bolo počas mnohých rokov tohto obdobia zlato, hlavne to investičné, postavené mimo zákon. Moja mama doteraz spomína, že keď sa išla vydávať, dostala z národného výboru potvrdenie, na základe ktorého si mohla kúpiť svadobné obrúčky. Netvrdím, že človek si nemohol voľne kúpiť nejaký výrobok zo zlata či striebra, je však veľmi pravdepodobné, že bez takéhoto potvrdenia, na ktoré spomína moja mama, bolo zlato v úplne iných cenových reláciách).

Čo povedať na záver? V prvom rade zaspomínajme najmä na to, ako bola menová reforma prijatá obyvateľstvom. Známe sú prípady, keď sa začali búriť aj robotníci. Konkrétne to bolo napríklad v strojárnských závodoch Škoda v Plzni. Určite však neboli sami a ani ľudia v iných fabrikách s postupom vlády neboli spokojní. A spomeňme, že išlo o ich vlastnú – socialistickú vládu... Takéto nepokoje však boli potlačené už spomínanými ľudovými milíciami a zrejme aj polícia a armáda bola v pohotovosti. Samozrejme, že médiá v tých časoch o žiadnych nepokojoch neinformovali, takže občanovi sa zdalo, že všetko prebehlo hladko a že všetci sú spokojní.

Ešte spomeňme, ako zrejme na menovú reformu reagovali ľudia, ktorí určité úspory mali a aj tí, ktorí boli oveľa majetnejší. Títo s menovou reformou rozhodne neboli spokojní a údajne bol zaznamenaný aj zvýšený počet sebevrážd. A ak nie sebevrážd, tak ste boli určite trpkosklamaní a nasr...dení, ako sa k vám zachoval váš vlastný štát a vaša vlastná vláda. Ale v tomto smere sa dejiny hádam neustále opakujú...

Tak či onak, keď som túto tému rozoberal so svojimi kamarátmi či klientmi, veľmi veľa ľudí mi potvrdilo, že čo sa týka majetku ich rodiny, podľa rozprávania ich rodičov či prarodičov, ich majetok dosť podstatne touto reformou utrpel...